

OLGA GŁÓWKO

TREŚCI METALITERACKIE W LIRYCE FIODORA TIUTCZEWA

Określenie *metaliteracki* odnosi się do znaczeń zakodowanych w utworach, w których przedmiotem refleksji staje się sama literatura, a więc proces powstawania dzieła, postać twórcy oraz kwestie związane z ogólnym modelem literatury - postulowanym, względnie już istniejącym. W odniesieniu do tak rozumianych treści, poza najszerszym znaczeniowo *metaliteracki*, stosowane są także określenia *metapoetycki* oraz *autotematyczny*. To ostatnie zaproponował niegdyś Artur Sandauer¹ i w jego rozumieniu miało ono obejmować utwory kryjące w sobie jakby własną historię powstania. Z czasem zaczęto je stosować do wszelkich tekstów literatury pięknej utrwalających autorefleksję twórczą²; zyskało ono tym samym zakres bliski określeniu *metaliteracki*. W takim właśnie znaczeniu określenia *metaliteracki*, *metapoetycki*, *autotematyczny* będą używane w dalszych rozważaniach o poezji Fiodora Tiutczewa.

Jako punkt wyjścia przyjmujemy założenie, iż na drodze do "prawdy" o autorze, o poglądach stanowiących estetyczny kodeks prądu lub epoki literackiej, prawdy odczytywanej z tekstów artystycznych, istotnym zabiegiem interpretacyjnym jest "czytanie konwencji"³. Zatem interpretacja każdego tekstu z prezentowanej tu grupy musi uwzględniać zależności między takimi wartościami, jak: fakty rzeczywiste odzwierciedlone w utworze, modele znakowe świata realnego, wreszcie fikcja literacka.

Utwory o charakterze autotematycznym, jako materiał badawczy, mają walor szczególny - prezentują spojrzenie na sprawy literatury z punktu widzenia samych twórców. Właściwie wykorzystane w funkcji źródłowej, mogą niekiedy stanowić większą wartość niż uogólnienia krytyków, czy nawet wypowiedzi dyskursywne samych twórców - jakże często, ze względu na doraźność celów, przedstawiające zjawiska w sposób uproszczony. W przypadku Fiodora Tiutczewa, poety, który nie pozostawił żadnych utrwalonych w formie dyskursywnej rozważań o uprawianej dziedzinie twórczości, sięgnięcie do "poezji o poezji" stanowi w gruncie rzeczy jedyny najbardziej bezpośredni sposób poznania jego filozofii twórczości.

Znaczący dla badacza jest już sam fakt, że tego rodzaju teksty stanowią w dorobku poety stosunkowo liczną grupę. Wiele bowiem przemian musiało dokonać się na drodze rozwoju myśli estetycznej zanim autor dzieła uzyskał miano twórcy i miał prawo zaznaczyć w nim swoje osobowe piętno, bądź też za pośrednictwem utworu dzielić się z odbiorcą dylematami

twórczymi, mówić o trudach i radościach wynikających z faktu bycia artystą⁴. Ostateczny przełom w zakresie podmiotowego odczytywania dzieła sztuki dokona się za sprawą romantyków. Twórczość rosyjskiego poety Fiodora Tiutczewa (1803-1873), reprezentanta dziewiętnastowiecznej "poezji myśli", mieści się właśnie w nurcie romantycznych poglądów na istotę i zadania sztuki.

Badacze zainteresowani treściami metapoetyckimi u Tiutczewa koncentrują uwagę przede wszystkim na jego *Silentium* z roku 1830. Tymczasem okazuje się, że poeta ma w swym dorobku znacznie więcej wypowiedzi poetyckich o samej poezji, wypowiedzi, które czasami nawet przeczą tezom z *Silentium*. Przykładem może być chociażby utwór z 1820 roku *Na ode Puszkińską 'Wolność'* (*К оде Пушкина на вольность*). Interpretatorzy zdają się nie dostrzegać w wierszu powstałym na kanwie Puszkinińskiej ody znaczeń, które są odbiciem poglądów autora na temat języka poetyckiego. Przesłania je inny, bardziej, jak się okazuje, frapujący problem - zderzenie dwu różnych postaw politycznych.

Podobnemu wyciszeniu w refleksji literaturoznawczej podlegają treści metapoetyckie także z innych utworów Tiutczewa - i to głównie dlatego, że nie stanowią one dominanty. Marginalizacja tych treści, przyporządkowywanie ich do różnych grup tematycznych sprawiło, że nie zaistniały one jeszcze jako znaczący fakt literacki⁵.

Zasygnalizowane wyżej nieścisłości w naświetleniu problemu języka poetyckiego stanowią wystarczający powód, by podać w wątpliwość wiarygodność sądów opartych na wyraźnie niepełnym materiale. Stąd nasza próba ogarnięcia możliwie reprezentatywnej grupy tekstów, w których realizuje się funkcja metapoetycka. Potraktowane jako pewna całość, być może dadzą one pełniejsze ujęcie Tiutczewowskiej filozofii twórczości oraz pozwolą uchwycić ewentualną zmianę poglądów autora.

Rozkwit talentu poetyckiego Tiutczewa przypada na lata 1825-1840, a więc epokę Puszkina, Lermontowa. Ponieważ jego działalność poetycka obejmowała w istocie czas znacznie dłuższy, bo do roku 1873, a utwory były pisane i w ojczyźnie, i podczas długiego pobytu w Niemczech (Monachium - 1822-1844), dlatego też w trakcie rozważań nad Tiutczewowską koncepcją poezji, nad społeczną rolą poety należy odpowiedzieć również na pytanie, na ile trwałe były poglądy ukształtowane pod znakiem romantyzmu. Pytanie uzasadnione, jako że poczynając od połowy lat czterdziestych zaczyna się w literaturze rosyjskiej okres nie sprzyjający rozwojowi poezji. Poza tym zaznaczają się w owym czasie szczególne preferencje dla twórczości społecznie zaangażowanej. Fiodor Tiutczew, jako poeta pozostający pod wyraźnym wpływem literatury niemieckiej, przede wszystkim zaś dzieł Johanna Goethego, Fryderyka Schillera, Henryka Heinego, oraz idealistycznej filozofii Fryderyka Schellinga⁶, musiał więc po powrocie do Rosji w roku 1844 przejść przez okres konfrontacji z doktryną realizmu krytycznego propagowaną w latach 50-60. przez rewolucyjnych demokratów - Mikołaja Czernyczewskiego, Mikołaja Dobrolubowa.

Ale owa konfrontacja nie miała jakiegось szczególnie dramatycznego przebiegu. Tiutczew był bowiem poetą nietypowym. Nie uważał siebie za profesjonalistę. Unikał wypowiedzi

na temat własnej twórczości, nie brał udziału w polemikach literackich. We wspomnianym okresie lat 50-60. pozostawał poza głównym nurtem literatury realistycznej, a wyróżniało go na tym tle deprecjonujące naówczas miano reprezentanta "sztuki czystej".

W jego poezji będzie niezmiennie dominowała tematyka filozoficzna, miłosna, a równocześnie, w węższym zakresie, pojawiać się będą tematy polityczne, dotyczące głównie stosunków Rosja-Zachód, Rosja-Polska.

Przywołane niżej utwory, poza tym że potwierdzają ustalenia historyków literatury, iż do końca swej drogi twórczej Tiutczew pozostaje wierny romantyzmowi, jednocześnie wzbogacają, można by powiedzieć nawet - komplikują wizerunek Tiutczewa romantyka. Ujawnią się w tym wizerunku, na przykład, związki z tradycją oświeceniową oraz próby bardzo indywidualnego traktowania romantycznych konwencji.

Relacje podmiot autorski - świat zewnętrzny świadczą, iż w przeważającej mierze są to utwory pisane jakby dla siebie. Jesteśmy świadkami porządkowania przemyśleń poety-filozofa o istocie bytu, który jednocześnie, jako poeta właśnie, doświadcza całej gamy przeżyć w kręgu zwyczajnych ludzi. Ów podział na czas wysublimowanej refleksji filozoficznej i istnienia w mniej lub bardziej trywialnej codzienności podkreślają szeroko wykorzystywane w poezji Tiutczewa obrazy symboliczne nocy i dnia.

Prezentowane niżej przykłady świadczą także, iż autor *Silentium* nie stara się w jakiś szczególny sposób podtrzymać uwznioślonego na sposób romantyczny wizerunku poety. A potwierdzają to utwory poświęcone Goethemu, Puszkiniowi, Żukowskiemu, Fetowi i in. Znamienne jest to, że postacie rzeczywiste oceniane są według tej samej skali wartości, jaka daje się odczytać i w uogólnionym modelu poety, i - nazwijmy go skrótowo - w lirycznym autoportrecie.

Dominantą treściową *Silentium* jest jedna z istotnych dla romantyzmu tez, iż słowo nie jest w stanie wyrazić całego bogactwa przeżyć, uczuć, myśli jednostki. Zarówno warstwa stylistyczna, intonacyjna, jak i kompozycja nadają trzyczęściowej wypowiedzi formę apelu. I tu ujawnia się pewien paradoks - wypowiedź poeticka powstaje jakby wbrew głoszonym tu przekonaniom. Myśl, że słowa kłamią, będzie pojawiać się bardzo często w wypowiedziach programowych romantyków⁷; jest to jeden z wielu paradoksów, z jakimi zmagala się myśl romantyczna. "Kłamstwem jest myśl wypowiedziana" - czytamy w *Silentium*. A oto stwierdzenia puentujące całość:

Лишь жить в себе самом умей -
 Есть целый мир в душе твоей
 Таинственно-волшебных дум;
 Их оглушит наружный шум,
 Дневные разгонят лучи, -
 Внимай их пенью - и молчи!..⁸

Tymczasem fakty literackie świadczą, że autor *Silentium* ma w swym dorobku wiersze, gdzie podkreślana jest perswazyjna siła słowa, doskonalące oddziaływanie piękna poezji. Należy do nich wspomniany już wiersz *Na odę Puszkina »Wolność«* oraz inne, późniejsze. W związku z "tyranobórczą" odą Puszkina sformułuje Tiutczew kilka dość zdecydowanych zaleceń:

Воспой и силой сладкогласья
Разнежь, растрогай, преврати
Друзей холодных самовластья
В друзей добра и красоты!
Но граждан не смущай покою
И блеска не мрачи венца,
Певец! под царскою парчою
Своей волшебною струною
Смягчай, а не тревожь сердца! (73)

Poglądy z listu poetyckiego do Puszkina znajdują potwierdzenie w impresji zatytułowanej *Poezja (Поэзия)* - znacznie późniejszej, bo pochodzącej przypuszczalnie z roku 1850. Pojawia się więc ona na tle utylitarystycznych haseł epoki.

W obu cytowanych tu utworach zwraca uwagę kategoryczność i jednoznaczność sądów. Jest to forma dość typowa dla poetyckich wypowiedzi programowych. Przy czym utwór z roku 1820 nawiązuje wyraźnie do tradycji Oświecenia, drugi zaś, z roku 1830, wpisuje się w krąg utworów programowych romantyzmu. Ale już w odpowiedzi na Puszkiniowską odę *Wolność* ujawniają się cechy romantyczne. Z jednej strony potwierdza ona oświeceniowe w swej istocie poglądy dekabrystów, iż idee rządzą światem, z drugiej zaś eksponuje znaczenie piękna poezji jako istotnej wartości, która to wartość uczestniczy w doskonaleniu i rządzących, i rządzonych.

W *Silentium* z kolei dają się odczytać inspiracje płynące z filozofii Fryderyka Schellinga. Problem adekwatności myśli i słowa pojawia się w związku z szerszą problematyką filozoficzną, która dotyczyła odczytywania przez człowieka tajemnic Przyrody rozumianej na sposób romantyczny i docierania do istoty bytu absolutnego. Swą problematyką Tiutczewowskie *Silentium* łączy się z takimi utworami, jak: *Niewyraźalne (Невыразимое - 1827)* Wasyla Żukowskiego oraz *Noce rosyjskie (Русские ночи - 1844)* i traktaty Włodzimierza Odojewskiego z lat 30-40. Dla porównania przytoczmy fragment wiersza Żukowskiego:

Что наш язык земной пред дивною природой?
С какой небрежною и легкою свободой
Она рассыпала повсюду красоты
И разновидное с единством согласила;
Но где, какая кисть ее изобразила?⁹

Porównanie z chronologicznie wcześniejszym wierszem Żukowskiego utwierdza nas w przekonaniu, że Tiutczewowska wypowiedź, choć romantyczna w treści, kryje w sobie jeszcze relikty poetyki oświeceniowej; autor zachowuje postawę mentora, nauczyciela. Bardziej zdializowany wewnętrznie okazuje się utwór Wasyla Żukowskiego.

Ale orientacja dydaktyczno-moralizatorska widoczna jest przede wszystkim w wypowiedziach programowych Tiutczewa - tych pozbawionych znamion liryki bezpośrednio. Jednoznaczność, zdecydowanie w ferowaniu sądów także dla romantyków okazywało się bardziej przydatne jako forma propagowania hasel programowych niż romantyczna poetyka napięć, gestów bezradności.

Natomiast w formach liryki bezpośredniej znajdujemy już więcej sygnałów dramatycznego napięcia. Jeśli podmiot liryczny mówi o niemożności porozumienia z odbiorcą, to zazwyczaj pojawia się jakiś szczegół, detal, czasami jest to po prostu bardzo indywidualny element poetyki, który nadaje problemowi wymiar osobisty bądź wyraźnie biograficzny. Najostrzej powyższe cechy uwidoczniły się w wierszu rozpoczynającym się od słów "Natchniona, wieszca duszo ma..." ("О вещая душа моя!..") z roku 1855. A dają one o sobie znać na przestrzeni całej twórczości Tiutczewa - na przykład w wierszu z 1829 roku *Znasz go z salonów...* (*Ты зрел его в кругу большого света...*), czy tych, gdzie incipit mówi w gruncie rzeczy wszystko: "Głęb duszy mej to jak Elizjum mar..." ("Душа моя - Элизиум теней..." - 1836), "Nie wierz, nie wierz poecie..." ("Не верь, не верь поэту!" - 1839) i in.

Incipit "Natchniona, wieszca duszo ma..." zapowiada wyznanie poety romantyka, akcentuje jego wyjątkowość. Jednak jego przymioty okazują się źródłem wewnętrznego tragizmu; nie pozwalają one zaakceptować nijakości, spokojnego trwania. Jest tu i grzech, i cierpienie, i próba zmycia piętna grzechu - a wszystko na najwyższym poziomie emocjonalnym i przy najgłębszym intelektualnym wejrzeniu w siebie. Ten niezwykle głęboki w swej wymowie wiersz zasługuje na pełne przytoczenie.

О вещая душа моя!
О сердце, полное тревоги,
О, как ты бьешься на пороге
Как бы двойного бытия!..

Так, ты - жилица двух миров,
Твой день - болезненный и страстный,
Твой сон - пророчески-неясный,
Как откровение духов...

Пускай страдальческую грудь
Волнуют страсти роковые -

Душа готова, как Мария,
К ногам Христа навек прильнуть. (261)

Okazuje się, że oznaki wewnętrznego rozdwojenia nasilają się wraz z wdzieraniem się codzienności do "natchnionej, wieszczej duszy". A owa codzienność dla bohatera lirycznego, poety, jest równie ważna jak sfera doznań poetyckich. Tiutczew nie manifestuje wobec niej, jak czyniło to wielu romantyków, swej pogardy czy ironicznego dystansu. Bardzo częsty w poezji romantyków motyw wyobcowania poety, tu zabarwiony jest raczej melancholijnym smutkiem wynikającym z niemożności pogodzenia dwu różnych światów.

I tak na przykład, pierwsza strofa "Głęb duszy mej..." jakby potwierdza konstatacje zawarte w *Silentium*, druga zaś ujawnia już, poprzez słowa oceniające, rozterki twórcy - rezultat przynależności do dwu różnych światów:

Душа моя - Элизиум теней,
Теней безмолвных, светлых и прекрасных,
Ни помыслам години буйной сей,
Ни радостям, ни горю не причастных.

Душа моя, Элизиум теней!
Что общего меж жизнью и тобою!
Меж нами, призраки минувших, лучших дней,
И сей бесчувственной толпою?.. (134)

Mimo wszystko nadal jesteśmy tu jeszcze na poziomie romantycznych haseł. Inne utwory pokażą, że jest przynajmniej jedna istotna wartość, która wciąga poetę do świata tych zwyczajnych ludzi - piękno i szlachetność kobiety. Niektóre wiersze jakby ostrzegają przed niszczącą siłą indywidualności kierującej się w świecie własnymi prawami -

Поэт всемогущ, как стихия, -
Не властен лишь в себе самом:
Невольно кудри молодые
Он обожжет своим венцом ("Не верь, не верь поэту!", s.187).

Inne zaś mówią o tym, że poeta potrafi być czuły, umie okazywać kochanej osobie swe uwielbienie. Oto dość charakterystyczny fragment wiersza rozpoczynającego się od słów "Żywym wzruszeniem powitania..." ("Живым сочувствием привет..."):

О, как в нем сердце пламенеет!
Как он восторжен, умилен!

Пускай служить он не умеет -
Боготворить умеет он. (190)

Bardziej jeszcze osobisty charakter mają, na przykład, utwory z cyklu poświęconego Helenie Denisjewej, kobiecie, którą poeta kochał, pozostając z nią przez czternaście lat w pozamałżeńskim związku, a która zmarła w roku 1864. Kryją one w sobie myśl, że wprawdzie ucieczka w poezję czasami pozwala twórcy odzyskać równowagę duchową, jednak wobec szczególnie głębokich, tragicznych przeżyć poezja jest bezsilna. Oto wybrane fragmenty siedmiostrofowego wiersza z roku 1865:

Есть и в моем страдальческом застое
Часы и дни ужаснее других...
Их тяжкий гнет, их бремя роковое
Не выскажет, не выдержит мой стих.
[...]
О господи, дай жгучего страданья
И мертвенность души моей рассей:
Ты взял ее, но муку вспоминанья,
Живую муку мне оставь по ней, - (307, 308)

Wiersz ten jest reprezentatywny pod innym jeszcze względem. Treści metapoetyckie zostały tu wprowadzone niejako “przy okazji”; łączą się one z problematyką, która legła u podstaw całego cyklu utworów i która stanowi rzeczywistość jego dominantę. Ale czy mógł zachować się inaczej twórca, dla którego poezja była formą wypowiedzi sięgającą do najgłębszych pokładów niewyrażalnego? Jakie więc słowo byłoby godne ją komentować, oceniać?

W wypowiedziach poetyckich poświęconych konkretnym twórcom cechą najważniejszą okazuje się zgodność, harmonia między tym, co prezentuje sobą bohater liryczny jako artysta słowa i jako człowiek. Mówią o tym utwory: *Na śmierć Goethego (На древе человечества высококом...)* z roku 1832; *29 stycznia 1837 (29 января 1837“)* - wiersz poświęcony pamięci Aleksandra Puszkina; *Pamięci Wasyla A. Żukowskiego (Памяти В.А. Жуковского)* z 1852 roku.

Goethem zainteresował się Tiutczew dość wcześnie. Tłumaczenia z Goethego stanowią najbardziej znaczącą pozycję w jego działalności przekładowej. Jest to dziesięć wierszy i pięć fragmentów pierwszej części *Fausta*¹⁰. Swoje refleksje na temat niezwykle cenionego twórcy wyraża Tiutczew poprzez metaforę “drzewo ludzkości”. Jakże wyraźne jest tu dążenie, by pokazać jednostkę wyjątkową w ścisłej więzi z duchowym życiem ludzkości. Oto najbardziej charakterystyczne fragmenty wiersza, w którym Tiutczew składa hołd Goethemu:

На древе человечества высоком
 Ты лучшим был его листом,
 [...]
 С его великою душою
 Созвучней всех на нем ты трепетал,
 [...]
 Был многих краше, многих долголетней,
 И сам собою пал, как из венка! (133)

Ten sam ideał istnieje - ale jako niespełnienie - w poetyckim nekrologu poświęconym Puszkiniowi. To właśnie niezgodność między boskim powołaniem i ludzkimi namiętnościami stała się przyczyną tragicznej śmierci poety - głosi Tiutczew:

Назло людскому суесловью
 Велик и свят был жребий твой!..
 Ты был богов орган живой,
 Но с кровью в жилах... знойной кровью.

И сею кровью благородной
 Ты жажду чести утолил -
 И, осененный, опочил
 Хоругвью горести народной.
 Вражду твою пусть Тот рассудит,
 Кто слышит пролитую кровь...
 Тебя ж, как первую любовь,
 России сердце не забудет!.. (174-175)

Spełnienie owej harmonii między życiem i twórczością - wartość, do której sam Tiutczew dążył i którą cenił u innych twórców - dostrzega w życiowej filozofii Żukowskiego. Obu poetów łączyła bliska znajomość, stąd też wiersz ma charakter bardzo osobisty. Oto fragmenty, w których osobiste emocje łączą się z oceną dokonań zmarłego poety:

Я видел вечер твой. Он был прекрасен!
 В последний раз прощаясь с тобой,
 Я любовался им: и тих, и ясен,
 И весь насквозь проникнут теплотой...
 [...]
 В нем не было ни лжи, ни раздвоенья -
 Он все в себе мирил и совмещал.

С каким радушием благоволенья
 Он были мне Омировы читал...
 [...]

 Поистине, как голубь, чист и цел
 Он духом был; хоть мудрости змииной
 Не презирал, понять ее умел,
 Но веял в нем дух чисто-голубиный.
 И этою духовной чистотою
 Он возмужал, окреп и просветлел.
 Душа его возвысилась до строю:
 Он стройно жил, он стройно пел... (240,241)

Dedykowany pośmiertnie Żukowskiemu utwór można uznać za kwintesencję przemysłań Tiutczewa, dojrzałego już poety, nad znaczeniem poezji, społeczną rolą twórcy. Postać rzeczywista jawi się tu jako uosobienie ideału. W związku z tym można zaryzykować stwierdzenie, że czas, doświadczenie dopisały do postulatów z utworu określanego zwykle jako programowy, czyli *Silentium*, zupełnie inny komentarz. Zgodnie bowiem z treścią wiersza o Żukowskim pięknoduchostwo zmanifestowane w *Silentium* nie upoważnia do podejmowania roli poety. Tu istotą życia i działalności twórczej poety jest doskonalenie siebie i świata.

Tiutczew chyba nigdy nie zwątpił w doskonalącą moc piękna. Niech na koniec zabrzmii jeden z późniejszych jego wierszy (1863), adresowany do kolegi po piórze - Mikołaja I. Krola (*Н.И. Кролю*):

Сентябрь холодный бушевал,
 С деревьев ржавый лист валился,
 День потухающий дымился,
 Сходила ночь, туман вставал.

И всё для сердца и для глаз
 Так было холодно-бесцветно,
 Так было грустно-безответно, -
 Но чья-то песнь вдруг раздалась...
 И вот, каким-то обаяньем,
 Туман, свернувшись, улетел;
 Небесный свод поголубел
 И вновь подернулся сияньем...

И все опять зазеленело,
 Все обратилось к весне...
 И эта греза снилась мне,
 Пока мне птичка ваша пела. (286)

PRZYPISY

- ¹ Zob.: A. Sandauer: *O ewolucji sztuki narracyjnej XX wieku*, W: A. Sandauer: *Liryka i logika. Wybór pism krytycznych*, Warszawa 1971, s. 62-74.
- ² Zob.: M. Podraza-Kwiatkowska: *U źródeł dwudziestowiecznego autotematyzmu. (Ze studiów nad poezją Młodej Polski)*, W: *Problemy literatury polskiej lat 1890-1939*, red. H. Kirchner, Z. Żabicki, Wrocław 1974, seria II, s. 223-260. Por. stanowisko Lecha Budreckiego wobec idei autotematyzmu: W: L. Budrecki: *Być może spotka to Gide'a...* Wstęp. W: A. Gide: *"Immoralista" i inne utwory*, przekł. I. Rogozińska, Warszawa 1984, s. 22-23.
- ³ Zob.: M. Głowiński: *Lektura dzieła a wiedza historyczna*, W: *Dzieło literackie jako źródło historyczne*, red. Z. Stefanowska, J. Sławiński, Warszawa 1978, s. 94-113.
- ⁴ Zob.: L.A. Fiedler: *Archetyp a sygnatura. Analiza związków między biografią a poezją*, przekł. K. Stamirowska. W: *Współczesna teoria badań literackich za granicą*, oprac. H. Markiewicz, Kraków 1972, t. II, s. 301-319.
- ⁵ Niektóre opracowania sygnalizujące temat poety, twórczości w wypowiedziach lirycznych Tiutczewa: Б.Я. Бухштаб: *Русские поэты. Тютчев, Фет, Козьма Прутков, Добролюбов*, Ленинград 1970, s. 9-75; Е.А. Маймин: *Русская философская поэзия. Поэты-любомудры, А.С. Пушкин, Ф.И. Тютчев*, Москва 1976, s. 143-184; R. Łuźny: *Fiodor Tiutczew: zarys monografii*. Wstęp. W: Fiodor Tiutczew: *Wybór poezji*, oprac. Ryszard Łuźny, Wrocław 1978, s. III - XCIII; K. Пигарев: *Ф.И. Тютчев и его время*, Москва 1878; K. Prus: *Liryka Fiodora Tiutczewa*, Rzeszów 1990.
- ⁶ Zob: *Ранние романтические веяния. Из истории международных связей русской литературы*, Ленинград 1972; R. Łuźny, op. cit.
- ⁷ Szerzej na ten temat zob.: O. Główko: *Idee romantyzmu w "Nocach rosyjskich" Włodzimierza Odojewskiego*, Łódź 1997, s. 85-92.
- ⁸ Ф. Тютчев: *Стихотворения*, Ленинград 1953, s. 127. Wszystkie cytaty pochodzą z tego wydania; numery stron podaję w nawiasach. Polskie tłumaczenia tytułów wierszy Tiutczewa przytaczam według wydania: Fiodor Tiutczew: *Wybór poezji*, op. cit.
- ⁹ В.А. Жуковский: *Сочинения*, Москва 1902, s. 73.
- ¹⁰ Zob: R. Łuźny, op. cit., s. XXVII.

МЕТАЛИТЕРАТУРНАЯ МЫСЛЬ В ЛИРИКЕ ФЕДОРА ТЮТЧЕВА

Резюме

В статье автор ставит себе целью выявить содержащиеся в лирических произведениях Федора Тютчева (1803-1873) мысли о роли поэзии, о возможности художе-

ственного слова отразить все богатство человеческой личности; делается здесь также попытка воссоздать идеальный образ романтического поэта.

Приведенный в статье материал показывает, что произведения, в которых затрагиваются названные проблемы, составляют довольно значимую группу. Рассматривая их как нечто целое, можем проследить изменения в философии творчества Тютчева (признаки дидактизма, относящиеся еще к эпохе Просвещения; черты, основанного на идеале полноты и гармонии, романтического эстетизма). Подбор материала с учетом произведений, возникших в разное время - притом также тех, где тема творчества не ставится на правах доминанты - и целостный подход к этому материалу дают в результате сложную систему взглядов Тютчева-поэта. Итак, в творчестве автора *Silentium* очень своеобразно отразилось характерное для романтиков сознание непреодолимых противоречий между мыслью и словом, поэтическим вдохновением и тривиальной повседневностью; не лишен черт оригинальности также подход Тютчева к идеалу романтического поэта.

Автор статьи указывает на то, что философия творчества Тютчева в существующих до сих пор исследованиях раскрывалась на неполном материале - учитывались, главным образом, так называемые программные стихотворения, стихотворения типа *Silentium*.